

A CSEHSZLOVÁK TUDOMÁNYOS, MŰSZAKI ÉS GAZDASÁGI INFORMÁCIÓS RENDSZER*

Jaroslav Volny

az UVTEI főigazgatója

BEVEZETÉS

Csehszlovákia tudományos, műszaki és gazdasági információs rendszerének fejlődésében jelentős szerepe volt a műszaki és gazdasági információ megszervezéséről és irányításáról szóló 606/59 sz. kormányhatározatnak, valamint az Állami Tudományos és Műszaki Fejlesztési és Koordinációs Bizottságnak a tudományos, műszaki és gazdasági információs rendszer és propaganda szervezéséről és irányításáról szóló 1965. és 1966. évi irányelveinek.

A belső és külső feltételek lehetővé teszik a csehszlovák tudományos, műszaki és gazdasági információs rendszer létrehozása jelentős szakaszának lezárását, amelyre a népgazdaság valamennyi alapvető területén eddig egymással vertikálisan kapcsolt információs szerek széles bázisának kialakítása a jellemző. Kialakulóban vannak az információs folyamatok módszertani és technológiai összekapcsolása továbbfejlesztéséhez szükséges feltételek mind az egyes ágazati rendszerek között horizontálisan, mind nemzetközi méretekben is.

A 606/59 sz. kormányhatározat elfogadása óta olyan fontos események és folyamatok mentek végbe, amelyeknek lényeges hatásuk van a csehszlovák tudományos, műszaki és gazdasági információs rendszer további fejlődésére:

a jelenlegi tudományos-műszaki és szocialista kulturális forradalom során a tudományos, műszaki és gazdasági információs források világméretekben jelentős minőségi és mennyiségi fejlődésen mentek át;

az információs tevékenységben egyre jobban felhasználják a korszerű műszaki eszközöket (megkezdődött a központi műszaki bázisrendszer kialakítása);

befejeződött a CsSzsZK szövetségi állammá való átalakulása, amely megváltoztatta az állami irányítás, a központi szerek és szervezetek szerkezetét;

kiadták a 20/73 sz., a CsSzsZK információs rendszerei tökéletesítéséről és ésszerűsítéséről, valamint távlati fejlesztéséről szóló kormányhatározatot;

megkezdődött a KGST-tagországok Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Rendszerének kialakítása;

mélyül a kétoldalú együttműködés, különösen a Szovjetunióval, a két információs rendszer fokozatos illesztése szintjén, és javul az együttműködés a többi szocialista országgal is;

megjelent a Szövetségi Műszaki Fejlesztési és Beruházási Minisztérium 2/74 sz. határozata a csehszlovák tudományos, műszaki és gazdasági információs rendszeréről;

kihirdették a CsSzsZK 174/1974. sz. kormányhatározatát, amely a csehszlovák népgazdaság hatékonyságának növelésében a tudományos-műszaki fejlődés szerepének fokozásáról szóló CsKP KB határozat végrehajtását biztosító intézkedésekről szól.

A CsKP KB 1974. májusi ülésén a CsKP KB titkára, J. KEMPNY elvtárs hangsúlyozta: „A megfelelő szinten kell fejlesztenünk minden olyan tevékenységet, amely a műszaki fejlődéssel kapcsolatos. Elsősorban az információ szerepét kell növelni. Az irányítási rendszer minden fokán rendelkezésre kell állnia a világhelyzetről szóló információnak a szükséges mennyiségben és válogatásban, ami lehetővé teszi, hogy saját munkájukat az élenjáró eredményekkel egybevegyék és így módon a korszerű tudományos szinten legyenek.”

A felsorolt okok új, a társadalmi információs igény komplex összefogásával szemben támasztott, következtetésekhez vezetnek.

A tudományos, műszaki és gazdasági információ országos rendszere egy összetett, komplex rendszer lesz; számolni kell alrendszerei és funkciói állandó korszerűsítésével és tökéletesítésével. Ez ugyanakkor azt jelenti, hogy bizonyos pontossággal ismerni fogjuk a pillanatnyi állapotát, elemezzük működését és megtesszük a megfelelő intézkedéseket tevékenysége megjavítására.

Az 1977 végéig befejezésre kerülő létrehozási terv 4 összefüggő részt tartalmaz:

1. a tudományos, műszaki és gazdasági információs rendszer tökéletesítésének és ésszerűsítésének megvalósítási tervét, amely a tudományos, műszaki és gazdasági információs rendszer mint egész és részei fejlesztéséhez

* Az NTMIK MKB 11. ülésére beterjesztett tanulmány (Berlin, 1975. december)

szükséges alap- és irányelveket határozza meg, működési, módszertani és szervezési szempontból (beleértve az irányítást és a jogszabályalkotást);

2. a csehszlovák tudományos, műszaki és gazdasági információs rendszer szakaszos automatizálásának tervét, amely az ésszerűsítési folyamat magját adja a csehszlovák tudományos, műszaki és gazdasági információs rendszer software-je, technológiája és műszaki bázisa kialakítása és egységesítése szempontjából;

3. az analitikus-szintetikus tevékenység tervét, a műszaki-gazdasági adatok és mutatók feldolgozási rendszere valamennyi szintű irányító szerve részére, a tudományos-műszaki fejlesztéshez és az újítások megvalósításához a „tudomány-termelés-felhasználás” ciklus keretén belül;

4. az ágazati (alágazati) és specializált tudományos, műszaki, gazdasági információs rendszerek terveit, amelyeket az ágazati minisztériumok és más központi szervek dolgoznak ki és amelyeket folyamatosan megtárgyalnak a Szövetségi Műszaki és Fejlesztési Beruházási Minisztériummal és a hozzátartozó szervezetekkel.

Csak a négy kölcsönösen egyeztetett és koordinált részből alakul ki a csehszlovák tudományos, műszaki és gazdasági információs rendszer tökéletesítésének és ésszerűsítésének végleges megvalósítási terve, amely 1977-től lép életbe és a KGST-tagországok Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Rendszerével, a Szovjetunió Tudományos-Műszaki Információs Rendszerével, teljesen kifejlesztett kapcsolatokkal rendelkező, egységes integrált csehszlovák tudományos, műszaki és gazdasági információs rendszer alapdokumentuma lesz.

I. FŐ CÉLOK ÉS FELADATOK

Csehszlovákiában a tudományos, műszaki és gazdasági információs rendszer csak a második világháború után kezdett kialakulni.

Kezdetben a figyelmet főleg a műszaki könyvtárak létrehozására összpontosították, amelyek fő feladata az új, haladó munkamódszerekről és -formákról szóló irodalom terjesztése volt.

Az állam részéről az információs tevékenység egységes irányításának megszervezésére irányuló első lépés az 1949. december 7-én hozott 261. sz. törvény volt a kutatómunkák és a dokumentációs szolgáltatás megszervezéséről. Ennek a törvénynek megfelelően az Állami Tervhivatal mellett 1950. január 1-én megszervezték a Tudományos Kutatások Központját, amelynek részeként működött a Dokumentációs Központ.

A Dokumentációs Központ fő feladata a dokumentációs szolgáltatás fejlesztése és a műszaki irodalom felhasználásának koordinálása volt.

1952-től a Dokumentációs Központ feladatait a Csehszlovák Műszaki és Gazdasági Dokumentációs Intézet vette át. Ez az intézet lett Csehszlovákiában az

információs szolgáltatások tervezésének, koordinálásának és irányításának legfőbb központja.

Az 1959. január 23-i 3. sz. kormányhatározat értelmében létrejött az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság, amelyre hárult – a Csehszlovák Tudományos Akadémiával együtt – a tudomány, a technika és a termelés információval való ellátásának irányítási feladata. Fokozatosan kialakult az információs szolgáltatások és a tudományos-műszaki könyvtárak irányításának egységes szemlélete.

A könyvtárak Csehszlovákiában a tudományos, műszaki és gazdasági információ terjesztésének hagyományos csatornáit.

Az 1959. július 9-i 53. sz. törvénynek megfelelően a könyvtárak fő feladatai: közreműködés a dolgozók sokoldalú nevelésében, segítségnyújtás politikai, kulturális és szakmai színvonaluk emelésében, valamint közreműködés a tudomány, a technika és a gazdasági élet fejlesztésében.

A könyvtárak gyarapítják az állományukat, megszerzik az irodalom terjesztését, rendszeres segítséget nyújtanak az olvasóknak a könyvek kiválasztásában és rendelkezésre bocsátásában. Az olvasók kiszolgálásának tökéletesítése érdekében a könyvtáraknak meg kell szervezniük egyes könyvek, folyóiratok, bibliográfiai mutatók és adatok kérésre történő kiszolgáltatását; együttműködnek az irodalom (különösen a külföldi) beszerzésében, illetve cseréjében az információs és bibliográfiai tevékenység területén, módszertani kérdésekben és a könyvek propagandájában.

A könyvtárak tevékenységét koordináló munka javítása érdekében a könyvtárakat nyilvántartásba kell venni az ellenőrzésüket végző illetékes nemzeti bizottságokban. A nemzeti bizottságok meghatározzák a könyvtárak tervszerű fejlesztésének elveit az adott nemzeti bizottság vagy magasabb szervezeti szinten álló adminisztratív szerv feladataiból kiindulva. A nemzeti bizottságok ellenőrzik a saját területükhöz tartozó könyvtárak munkáját.

A könyvtárak központi irányítását és ellenőrzését azok a szervek végzik, amelyek ezeket a könyvtárakat vezetik. A könyvtárak tevékenységét érintő ama normatív dokumentumokat, amelyek meghatározzák a könyvtárak feladatait, céljait, belső szervezetét, irányítási elveit, valamint az adott kategóriájú könyvtár finanszírozási kérdéseit a központi állami szervek adják ki. A kulturális és nevelő funkciók egysége szempontjából a könyvtárak tevékenységét a Cseh és a Szlovák Szocialista Köztársaság kulturális minisztériumai ellenőrzik, ezek megfelelő javaslatokat adnak a központi szerveknek.

A könyvtárak tevékenységével kapcsolatos elvi kérdések megoldása a Központi Könyvtári Tanács feladata, amely a Kulturális Minisztérium tanácsadó és koordinációs szerve. A megyei és járási nemzeti bizottságok szintjén ez a könyvtári bizottságok feladata.

Az egységes könyvtári rendszer a *Cseh Szocialista Köztársaság Állami Könyvtárából*, a központi szerveknek alárendelt könyvtári hálózatból és a közkönyvtárak hálózatából épül fel.

A Cseh Szocialista Köztársaság Állami Könyvtára a következő alapvető feladatokat látja el:

a hazai irodalom, valamint a cseh és szlovák nyelven megjelenő teljes irodalom állandó tárolása;

a publikált irodalom bibliográfiai feldolgozása és a bibliográfiai tevékenység koordinálása országos szinten;

a hazai és a legfontosabb külföldi irodalom állományának gyarapítása és felhasználásának megszervezése (mint központi általános tudományos könyvtár);

kutatások végrehajtása és elméleti problémák tudományos kidolgozása a könyvtárügy területén, módszertani segítségnyújtás a könyvtáraknak.

A Cseh Szocialista Köztársaság Állami Könyvtára feladatait és szervezeti felépítését a Cseh Szocialista Köztársaság Kulturális Minisztériuma által jóváhagyott, az illetékes szervekkel egyeztetett *alapszabályzat* határozza meg.

Az egyes központi szerveknek alárendelt könyvtárak különböző típusú könyvtári hálózatokat alkotnak: *népi könyvtárak, a forradalmi szakszervezeti mozgalom oktatási könyvtárai, a tudományos akadémiák orvosi, tudományos és műszaki könyvtárai*. A tudományos, műszaki és gazdasági információk igények kielégítését elsősorban a tudományos, a műszaki könyvtárak, a tudományos akadémiák könyvtárai, valamint a tanintézeti (kari) könyvtárak látják el.

A törvény meghatározza a könyvtári dolgozók jogi helyzetét és szakképzettségükkel szembeni követelményeket, valamint a könyvtárak anyagi ellátásának alapjait. A követelmények teljesítése a megnevezett területeken azokra az irányítási szervekre hárul, amelyek vezetése alatt áll az adott könyvtár.

Az egységes könyvtári rendszerről szóló törvény végrehajtása érdekében két fontos dokumentumot adtak ki, amelyek szabályozzák a törvény végrehajtását: az *Oktatási és Kulturális Minisztérium* 1963. május 25-én kelt 51. sz. körlevelét az egységes rendszerbe tartozó könyvtárak nyilvántartásáról, a könyvtárközi kölcsönzésről és a könyvtárak elsőbbségi jogairól az irodalom beszerzése terén, valamint a Cseh Szocialista Köztársaság Kulturális Minisztériuma 1969. július 8-i 10/284/69 sz. irányelveit az egységes rendszerbe tartozó könyvtárak könyvtári állományainak nyilvántartásáról és ellenőrzéséről.

A könyvtárak nyilvántartására vonatkozó körlevél a könyvtári nyilvántartás, a könyvtári állományok és a kiadott könyvek nyilvántartásának alapja. A könyvtárközi kölcsönzéssel foglalkozó fejezet szerint a könyvtárak feladata az, hogy bármely csehszlovák könyvtár kérésére a könyvet vagy folyóiratot annak rendelkezésére köteles bocsátani.

A körlevél előírja, hogy a könyvtáraknak elsőbbségi joguk van a könyvek és periodikus kiadványok beszerzésében. A körlevél kötelező érvényű az állami könyvkereskedelem szerveire is.

A Cseh Szocialista Köztársaság Kulturális Minisztériumának az egységes rendszerbe tartozó könyvtárak könyvtári állományai nyilvántartásával és ellenőrzésével foglalkozó irányelveit a könyvtári állományok, azaz könyv-, folyóirat-, hírlap-, hanglemez-, mikrofilm- stb. állományok nyilvántartási és ellenőrzési módszerei tökéletesítésének érdekében adták ki. Az irányelvek az állományok nyilvántartásával és ellenőrzésével kapcsolatban a következő követelményeket határozzák meg: a könyvtári állományok nyilvántartásának elvei; az új beszerzések jegyzékének vezetése; a beérkező időszaki kiadványok nyilvántartása; az elveszett tárolási egységek kimutatásának vezetése; a könyvtári állományok ellenőrzése; könyvtári tételek elkülönítése az állománytól; az elkülönített tárolási egységek forgalmazásának rendje.

A könyvtári állományok szükséges gyarapításáért, nyilvántartásáért, feldolgozásáért, tárolásáért, valamint a hozzáférés megszervezéséért a felelősség az adott könyvtár vezetését ellátó szervekre hárul.

II. A TUDOMÁNYOS, MŰSZAKI ÉS GAZDASÁGI INFORMÁCIÓS RENDSZER

Az információs tevékenység célja a tudomány, a technika és a gazdasági élet területén való közreműködés a tudományos, műszaki és termelési tevékenység intenzitásának és hatékonyságának fokozásában, valamint a népgazdaság irányításához szükséges adatok gyűjtése.

A tudományos, műszaki és gazdasági információs rendszerben érvényes szervezési és irányítási elveket a Csehszlovák Köztársaság 1959. július 17-i, 606 sz. „*A műszaki és gazdasági információ szervezése és irányítása*” c. kormányhatározata határozza meg. A határozatnak megfelelően a *Műszaki és Gazdasági Információs Intézet* az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság (ma Szövetségi Műszaki Fejlesztési és Beruházási Minisztérium) főhatósága alá került. Ezenkívül a rendelet a minisztériumok köteletségévé tette, hogy az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottsággal együttműködve fejlessék be főhatóságuk területén a tudományos, műszaki és gazdasági információs szervek hálózatának kialakítását, és biztosítsák az általuk teljesített információs szolgáltatások aktív felhasználását a minisztériumhoz tartozó valamennyi szervezetben.

A határozat melléklete a tudományos, műszaki és gazdasági információs rendszer szervezési és működési elveit tartalmazza, ágazati felépítés a csehszlovák népgazdaság irányítási szervezetének megfelelően, célirányos decentralizálás és szakosítás. A tudományos, műszaki és gazdasági információs rendszer feladata a tudományos-

műszaki irodalmat és más tájékoztató dokumentumokat tartalmazó specializált központi és ágazati állományok létrehozása; az állományok bővítése és gazdasági szakemberek, tudósok társadalmi és központi szervek által való felhasználásuk megszervezése; mérnök-technikus szakemberek képzése.

A tudományos, műszaki és gazdasági információs rendszer szervezeti egységeit valamivel később határozták meg, az *Állami Tudományos és Műszaki Koordinációs Bizottság* által 1964-ben a tudományos, műszaki és gazdasági információs rendszer szervezéséről és irányításáról kiadott irányelvekben.

A csehszlovák tudományos, műszaki és gazdasági információs rendszer szervezési és működési elvei meghatározzák a különböző intézmények feladatait is, úm.:

a *Műszaki és Gazdasági Információs Intézet*, mint a tárcaközi információs szolgáltatást ellátó specializált szerv feladatait;

a prágai *Állami Műszaki Könyvtár* és a pozsonyi *Szlovák Műszaki Könyvtár* feladatait, amelyek tevékenységének fő iránya a tudományos könyvtári hálózat vezetésével kapcsolatos módszertani munka volt;

a *Találmányi és Felfedezési Főigazgatóság* információs szervének feladatait;

a *Szabványügyi Hivatal* információs szervének feladatait;

a minisztériumok ama vezető szerveinek feladatait, amelyek az illetékes főhatósági információs központok munkájának vezetését, koordinálását és ellenőrzését végzik.

A tudomány, a technika és a gazdasági élet területén az információs tevékenység koordinálását és módszertani irányítását végző központi állami szerv a *Szövetségi Műszaki Fejlesztési és Beruházási Minisztérium*.

III. AZ AUTOMATIZÁLÁS KONCEPCIÓJA

A tudományos, műszaki és gazdasági információs rendszer országos központi műszaki bázisrendszere kialakításának célja maximális racionalizálás elérése a szocialista és a fejlett ipari országokban a tudomány és a technika fejlesztésében elért eredményekről szóló információknak a csehszlovák népgazdaságba való átadásában a számítástechnikai, híradástechnikai és reprográfiai eszközök megfelelő felhasználása segítségével. E célnak megfelelően a központi műszaki bázisrendszer koncepciója tartalmazza a tudományos, műszaki és gazdasági információs rendszerek munkafolyamatait fokozatos kibernetizálásának feltételeit. A számítástechnikai és reprográfiai eszközök ésszerű bevezetésének koncepciója az országos szintű, egységes kihasználás érdekében, a munkaerő és az eszközök gyökeres összevonását és ugyanakkor a külföldről érkező nagy mennyiségű tudományos

információs file-ek fogadásához szükséges technológiai feltételek megteremtését jelenti a CsSzSzk-ban való optimális felhasználásuk érdekében.

A központi műszaki bázisrendszer célja rövid idő alatt maximális megtakarítás elérése olyan célszerűen kialakított központi műszaki bázis létrehozása útján, amely meghatározza az ágazati és speciális rendszerek technológiai fejlesztésének irányát. A központi műszaki bázis megteremtése lehetővé teszi a szövetségi és nemzeti kormányok és mindhárom kormány szerveinek tájékoztatását, valamint az egyes ágazatok fokozatos kapcsolását a vállalatokig, tudományos kutatóintézetekig és tanintézetekig.

Az *UVTEI (Ustredi vedeckych technickych ekonomickych informaci = Tudományos Műszaki és Gazdasági Tájékoztatói Központ)* központi műszaki bázisa egyúttal olyan komplex mérnöki szervezet is, amely egységes rend alapján látja el a tudományos, műszaki és gazdasági információs rendszereknek a népgazdaságban való bevezetését.

A központi műszaki bázis megteremti az egyes ágazati és specializált információs szervek által teljesített szolgáltatások összekapcsolásához szükséges feltételeket, és lehetővé teszi a nem indokolt többszörözések csökkentését az információk korszerű feldolgozása során.

A központi műszaki bázisrendszer koncepciójának jellemző vonása a felhasználóknak nyújtott főbb információs szolgáltatási formák komplexitása és összefüggése. Az információs folyamatok főbb funkcióinak koncentrálásával országos és nemzetközi méretekben lehetőség nyílik az információs tevékenység koordinálására és integrálására.

A csehszlovák tudományos-műszaki tájékoztatás fejlesztésében a technológiai megoldás alapvető láncszemének (az UVTEI központi műszaki bázisa) létrehozási feltételeiből következik a szakemberek optimális koncentrálásának lehetősége az információs software és a reprográfiai eszközök bevezetési módszereinek szakszerű megoldása útján. Ez a megoldás megszünteti az e téren folyó munkákban lévő szétszórtságot, és mintául szolgálhat az információs rendszer egyes alrendszereiben kialakítandó technológiai csomópontok fokozatos létrehozásához.

A központi műszaki bázisrendszer általános tervezete az információs tevékenység következő főbb fajtáinak fokozatos megvalósításából indul ki:

központi nyilvántartás. A fontosabb információs dokumentumok fajtánkénti nyilvántartásáról, központi állományának kialakításáról és felhasználásáról van szó. Az első szakaszban ez a tudományos kutatási jelentések központi nyilvántartására, majd a külföldi újtjelentések, tudományos-műszaki rendezvények, ipari katalógusok stb. központi nyilvántartására irányul;

központi katalógusok. A könyvtári információs tevékenység specifikus központi nyilvántartása meghatáro-

zott típusáról van szó. A központi műszaki bázis keretében feldolgozásra kerülnek a csehszlovák könyvtárlományba beérkező periodikus és nem periodikus kiadványokból származó külföldi publikációk számítógéppel készült központi katalógusai, a lelőhelyre vonatkozó adatokkal ellátva, ami lehetővé teszi bármely beérkezett könyv vagy folyóirat valamennyi felhasználó által bármely helyen való megtalálását. A központi katalógusoknak ezt az adatbázisát a bibliográfiai és másodlagos dokumentációs állományokkal a retrospektív keresőszolgáltatásokban összevonják;

az ágazati információs állományok integrált feldolgozása. Elsősorban a másodlagos információs állományok olyan integrálási módszeréről van szó, amely lehetővé teszi a bibliográfiai és dokumentációs leírások folyamatos közvetítését az ágazatok között és ily módon megteremtené az információ egyszeri hatékony feldolgozásának és az egyszer már feldolgozott információ többszöri felhasználásának lehetőségét az egész népgazdaságban;

külföldi adatbázisok átvétele és szelektív információterjesztés. A szolgáltatásoknak az egész népgazdaság részére irányuló országos fejlesztési rendszeréről van szó, ebben az esetben olyan külföldi mágnesszalagos szolgáltatások alapján, amelyeket elsősorban a KGST-tagországok *NTMIR (Mezsdunarodnaja Szisztéma Naucsnoj i Tehnicseszkoj Informacii = Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Rendszere)* keretében vesznek számba;

országos integrált rendszer Csehszlovákia beszerzési politikájának koordinálására és optimalizálására a valutáért vásárolható irodalom területén. — A SZOKRAT rendszerből annak a résznek a megvalósításáról van szó, amely a valutáért beszerzett irodalom feldolgozását és e feldolgozásnak egész Csehszlovákia területén való koordinálását érinti olyan korszerű műszaki eszközök felhasználásával, mint a nagy teljesítményű számítógépek, reprográfiai és kommunikációs eszközök;

bár az *Állami Műszaki Könyvtár* kölcsönzési rendszere jelenleg is fejlődik, a tervek szerint azt alkalmazni fogják a *Cseh Szocialista Köztársaság Állami Könyvtárában*, a *Csehszlovák Tudományos Akadémia Központi Könyvtárában* és más nagy könyvtárakban is, amelyek közvetlenül tudnak kapcsolódni a központi műszaki bázis központi számítógépéhez;

a csehszlovák tudományos, műszaki és gazdasági információs rendszer adatbankja. A csehszlovák információs rendszer szervezeti, személyzeti, anyagi és tényleges felépítési adatait tartalmazó adatbázisról van szó, amely tartalmazni fogja még az információs rendszer központi szolgáltatásaival szemben támasztott követelményekről szóló adatokat is;

speciális információs rendszerek, pl. szabadalmi információ. A központi műszaki bázisrendszer olyan nem tipikus alrendszereiről vagy szolgáltatásairól van szó, amelyek részére külön kell kidolgozni a műszaki ellátás

speciális folyamatát és e szolgáltatások kidolgozásának technológiáját;

nemzeti bibliográfiák. Kimondottan bibliográfiai jellegű szolgáltatásokról van szó, amelyek output-jukban különböznek a dokumentumok megszokott feldolgozásától.

A központi műszaki bázisrendszerrel és annak központjával: az UVTEI központi műszaki bázisával, létrejövő közvetlen együttműködést jelenleg csak a csehszlovák információs rendszerben hierarchikusan magas szinten működő néhány információs szerv és néhány kulcsfontosságú külföldi információs központ számára tervezik.

Az ágazati központok és a központi műszaki bázisrendszer központja közötti alapvető kapcsolat a bibliográfiai-dokumentációs vonal, ami azt jelenti, hogy a központi műszaki bázisrendszer központja az ágazati központoktól megkapja a tematikai területükre vonatkozó adatokat, ezeket szintetizálja a többi ágazati adatbázissal, és az egyes ágazatok profiljának megfelelően korszerű hordozókon az ágazatok rendelkezésére bocsátja, figyelembe véve a csehszlovák népgazdaság egyes ágazataiban a külföldi adatbázisok beszerzésének és lefordításának lehetőségét.

A külföldi információs szervek részére a központi műszaki bázisrendszer központja elsősorban az információs rendszerrel létrehozandó kapcsolat integráló elemét jelenti. Az NTMIK részére az UVTEI központi műszaki bázisa feldolgozza és mágnesszalagon átadja a központi nyilvántartások adatbázisait, valamint a központi nyilvántartásba kerülő elsődleges dokumentumok mikromásolatait. Ezenkívül itt szabályozott módja lesz az információs rendszerekről szóló információk átadásának mind az NTMIK, mind a csehszlovák információs rendszer — elsősorban annak szervezeti központja, az UVTEI — adatbankjai részére.

Az információs rendszerek a KGST-tagországok sokoldalú együttműködésébe való bekapcsolódásán kívül szerződés szól a CsSzsZK és a Szovjetunió közvetlen kapcsolatáról is. Ennek a kétoldalú együttműködésnek a keretében a központi műszaki bázis ellátja az UVTEI és a VNTIC (*Vszeszojuznűj naucsno-tehnicseszkoj informacionnűj centr = Össz-szövetségi Tudományos Műszaki Tájékoztatási Központ*), a GPNTB (*Goszudarsztvennaja publicsnaja naucsno-tehnicseszkoj biblioteka = Szovjetunió Állami Műszaki Tudományos Nyilvános Könyvtára*), valamint a VINITI (*Vszeszojuznűj insztitut naucsnoj i tehniceszkoj informacii = Össz-szövetségi Tudományos és Műszaki Tájékoztatási Intézet*) közötti információcseré műszaki és technológiai feladatait. A szovjet központoknak és más szocialista központoknak — amilyenek például az NTMIR bázis szervei — a népgazdaság egyes ágazatairól szóló mágnesszalagos adatbázisokat kell készíteni és a tőlük érkező ágazati mágnesszalagos adatbázisokat fogadni kell. A központi műszaki bázisnak az egyéb világméretű nemzetközi rendszerekkel meglévő kapcsola-

ai is ki fognak fejlődni (pl. az *UNISIST (United Nations Information System, Scientific and Technical - Egyesült Nemzetek, Tudományos és Műszaki Tájékoztatási Rendszer)* rendszerrel.)

Fejlődési trendek

A fejlesztés tervezett technológiai irányait tekintve, a rendszert olyan műszaki ellátási és az információs rendszerben bevezetésre kerülő technológiai rendszerként lehet jellemezni, amely a következő általános feltételekből indul ki:

- a) a mágnesszalagon rögzített információs adatbázisok mechanikus fogadási lehetőségének biztosítása és ezek szelektív terjesztése;
- b) az elsődleges dokumentumok mikromásolat formájában való mechanikus fogadási lehetőségének biztosítása;
- c) távolsági intenzív működésmód lehetőségének biztosítása egyszeri információ kérésekor és fogadásakor automatizáltan feldolgozott információs állományból;
- d) ábrákat, rajzokat tartalmazó információ távítvíteli lehetőségének biztosítása a felhasználó munkahelyén való azonnali másolatkészítés lehetőségével;
- e) a legkülönbözőbb szempontok szerinti keresésre az OIRT-ban készült terjedelmes másodlagos információs állományok tárolási lehetőségének biztosítása;
- f) terjedelmes elsődleges állományok mikrohordozókon való tárolási lehetőségének biztosítása, figyelembe véve az azonnali keresést a lineárisan elrendezett címeknek megfelelően és az azonnali másolatkészítést vagy a megfelelő dokumentum távolsági átvitelét.

A központi műszaki bázisrendszer továbbfejlesztésében a legfontosabb az egyesülő integrációs irányok fejlesztése és elmélyítése, a műszaki eszközök ill. elsősorban a technológia vonatkozásában. A technológia területén a központi műszaki bázisrendszer néhány esetben kapcsolódik a módszertan kidolgozásához is.

IV. SZERVEZETI FELÉPÍTÉS

A tudományos, műszaki és gazdasági információs rendszer felépítése megfelel a népgazdaság szervezeti felépítésének.

Az információs szervek hálózata az ágazati, a speciális és a helyi információs központokból áll.

Az ágazati információs központok a csehszlovák tudományos, műszaki és gazdasági információs rendszer és az információs szervek főhatósági hálózatának alapvető láncszemei. Információs tevékenységüket annak a tudományos-kutató vagy termelési szervezet tudományos-kutató, tervező, szerkesztő, technológiai feladatainak megoldása érdekében fejtik ki, amely mellett működnek, valamint a megfelelő ágazatban. Ezek a közpon-

tok bibliográfiai mutatókat adnak ki, fordításokat végeznek, a külföldi és a hazai tudomány, technika és gazdaság állapotáról és fejlődési tendenciáiról szóló szemléket készítenek. Munkatervüket a feladatok alapján állítják össze, és időben megfelelően megelőzve folytatnak kutatásokat, készítenek információs anyagokat, bulletineket, analitikus szemléket, tudományos kutatómunkákat tartalmazó gyűjtemények formájában. Ezen a szinten lévő központok állandó kapcsolatban vannak a speciális információs központokkal.

A speciális információs központok szorosan együttműködnek az ágazati információs központokkal, felhasználják a Szovjetunió és más országok információs szervei által adott szolgáltatásokat, referáló folyóiratokat, tematikus bibliográfiai mutatókat és katalógusokat, szervezési-módszertani jellegű periodikus kiadványokat és az információs tevékenység kérdéseivel kapcsolatos más publikációkat, operatív információkat, műszaki-gazdasági és analitikus szemléket adnak ki. *Tevékenységüket a Szövetségi Műszaki Fejlesztési és Beruházási Minisztérium koordinálja.*

Az ágazati és speciális információs központok szervezetére vonatkozó döntések, valamint e központok információs tevékenységi körének meghatározása az illetékes központi szervek előterjesztései alapján a Szövetségi Műszaki Fejlesztési és Beruházási Minisztérium feladata. Az információs tevékenységi körök elhatárolását az egyes ágazati és speciális központok közötti szerződések pontosítják. Az információs központok fő feladatait és kölcsönös viszonyukat az illetékes központi szervek által a Szövetségi Műszaki Fejlesztési és Beruházási Minisztériummal történt előzetes egyeztetés után jóváhagyott szervezeti szabályzatuk határozza meg.

A helyi információs központok a vállalatokban, intézetekben működnek. Ide tartoznak a vállalatok műszaki könyvtárai is. Ezekre a központokra hárul a felelősség az információknak az érdekelt személyekhez való operatív eljuttatásáért, valamint a vállalat tudományos és műszaki eredményeit tükröző anyagok feldolgozásáért és terjesztéséért. Tevékenységükben főként az ágazati és speciális információs központok információs anyagait használják fel.

A fent leírt szervezeti sémának biztosítania kell az információs központok közötti ésszerű munkamegosztást, szakosításukat, valamint munkájukban az egyes főhatóságok sajátosságainak figyelembevételét. Ennek során el kell érni a CsSzsZK népgazdaságának információkkal való komplex ellátását, a tudományos és műszaki fejlődés feladatai alapján. Az 1959. július 17-i kormányhatározat pontosan meghatározza a vezetők feladatait az információs tevékenység szervezésében a népgazdaság irányítása minden egyes szintjén, a tudományos kutatómunkák eredményeiről és a termelési-műszaki tapasztalatokról szóló információk terjesztésében, valamint a tudomány és a technika eredményeinek a gyakorlatba való bevezetésében.

A fenti szervezeti felépítés alapja a könyvtári rendszerre és az információs központok rendszerére kialakított felosztás.

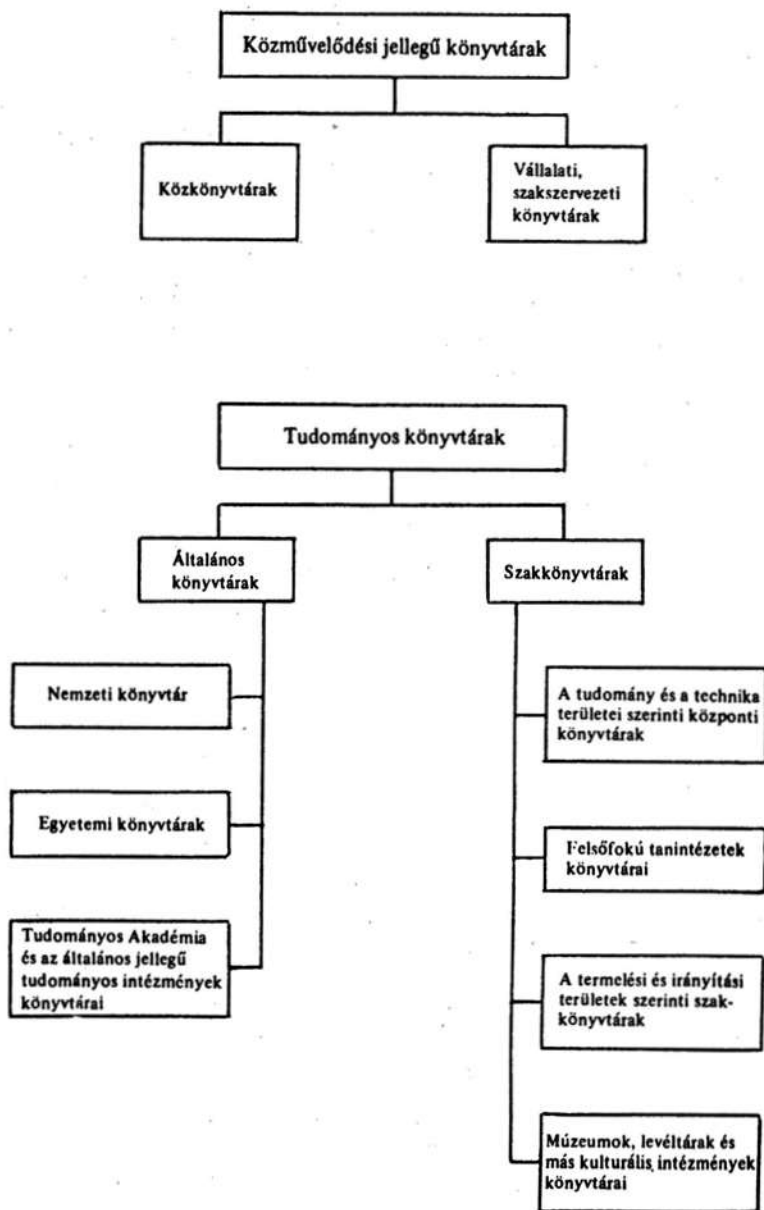
A könyvtárak egységes rendszere. Magába foglalja elsősorban a *közművelődési jellegű könyvtárak* (közkönyvtárak és szakszervezeti könyvtárak) *hálózatát*, ami a mi szempontunkból különösebben nem érdekes, és a *tudományos könyvtárak hálózatát* (1. ábra). Ez utóbbi könyvtárakat tematikai profiljuktól függően felosztották általános és szakkönyvtárakra.

További felosztásuk tevékenységi körük határaitól függ (ilyen megközelítés esetén figyelembe veszik az adminisztratív és a szervezeti vonatkozásokat is).

Viszonylag általános jellegű könyvtárak elsősorban az állami könyvtárak, az egyetemi könyvtárak és a Tudományos Akadémia szervezeteinek könyvtárai összességükben.

A tudományos könyvtárak rendszerének magva az országos jelentőségű, nagy, viszonylag általános vagy szakkönyvtárak csoportja:

a Cseh Szocialista Köztársaságban –
 a CsSzSzk Állami Könyvtára Prágában,
 az Állami Műszaki Könyvtár (az UVTEI része),
 a Csehszlovák Tudományos Akadémia Központi Könyvtára (része a csehszlovák Tudományos Akadémia Tudományos Információs Központjának),

1. ábra A könyvtári szervezetek osztályozása a CsSzSzk-ban

a prágai Állami Orvosi Könyvtár (az Orvosi Dokumentációs és Könyvtári Szolgáltatási Intézet része),
 a prágai J. Comenius Állami Pedagógiai Könyvtár,
 a Központi Mező- és Erdőgazdasági Könyvtár (a Csehszlovák Mezőgazdasági Akadémia Tudományos–Műszaki Tájékoztatási Intézetének része),

a Szlovák Szocialista Köztársaságban –

a martini Matica Szlovenszka,
 a pozsonyi Egyetemi Könyvtár,
 a pozsonyi Szlovák Műszaki Könyvtár,
 a Szlovák Tudományos Akadémia pozsonyi Központi Könyvtára,
 a pozsonyi Szlovák Orvosi Könyvtár,
 a pozsonyi Szlovák Pedagógiai Könyvtár,
 a nyitrai Központi Mezőgazdasági Könyvtár,
 a zólyomi Állami Tudományos Könyvtár.

Ahogy a felsorolásból is látszik, a fenti könyvtárak többsége tematikusan szakosított. Ezenkívül sok olyan tudományos könyvtár van, amely meghatározott szakterületen vezető szerepet játszik (pl. a pilzeni *Állami Tudományos Könyvtár* a gépgyártás és a sörpar területére szakosodott, az osztravai *Állami Tudományos Könyvtár* pedig a bányászat és a kohászat területére stb.).

Az állami tudományos könyvtárak az illetékes nemzeti minisztériumok (művelődési, kulturális stb.) főhatósága alá tartoznak, de ugyanakkor a területi adminisztratív szervekhez (nemzeti bizottságok) is kapcsolódnak. A könyvtárak irányítására és munkájuk koordinálására bizonyos hatással van a *Szövetségi Műszaki Fejlesztési és Beruházási Minisztérium* is, amely munkájában az állami információs politika programjához igazodik, aminek megvalósításában néhány nagy könyvtár vesz részt.

A könyvtári rendszer mint szervezett hálózat kialakítására irányuló törekvések csak részben voltak sikeresek. A tevékenység könyvtárközi koordinálása csak igen kis mértékben valósul meg. Ennek legjellemzőbb megnyilvánulása a könyvtárközi kölcsönzés operatív és hatékony működése, valamint a központi nyilvántartás néhány területén (pl. a beszerzett külföldi irodalom központi nyilvántartása). A CsSzSzk Állami Könyvtára központi tudományos-módszertani osztályának működése inkább metodikai segítségnyújtás, mint módszertani irányítás.

Ezért jogos a könyvtárak rendszerét szervezeti viszonylag önálló egységek összességének tekinteni. Ez az önállóság kettős: egyrészt más könyvtárakkal szemben, másrészt azzal az állami szervvel szemben értendő, amelynek főhatósága alá a *könyvtár* tartozik. Ilyen kétoldalú autonómiát tisztán csak a legnagyobb könyvtáraknál lehet tapasztalni; a közepes és kisebb könyvtárak esetében gyakran nehéz meghatározni, hogy a könyvtári vagy az információs központok rendszeréhez tartozik-e.

Az információs központok rendszere. Az információs központok rendszerének kifejlődése ama kisebb szak-

könyvtárak kialakulásával kapcsolatos, amelyek egyes tudományos-kutató vagy tervező intézetek igényeinek megfelelően főleg az ipar területén jöttek létre. A probléma lényege ekkor nemcsak a könyvtárnak az állandó (vagy potenciális) felhasználójával fennálló fizikai közelségében rejlett. Sokkal fontosabb volt az a körülmény, hogy megnőtt a szolgáltatások új fajtái és formái iránti igény, ezek között is a fő figyelmet az információk analitikus-szintetikus feldolgozásának szentelték.

Ezek a kis és decentralizált egységek az együttműködés és a koordináció szükségességét természetesen sokkal inkább érezték, mint a viszonylag önállóan működő könyvtárak. Ezért 1959-ben kidolgozták az egységes csehszlovák tudományos, műszaki és gazdasági információs rendszer koncepcióját, amit akkor kormányhatározatban is rögzítettek, és később irányelvekkel egészítettek ki és pontosítottak. Ezzel egyidőben az *információs központok három alapvető típusát hagyták jóvá.*

A tudományos, műszaki és gazdasági információs rendszer felépítésének alapjául a népgazdaság szervezeti struktúrája szolgált. Így egy sor háromlépcsős ágazati rendszer jött létre: a rendszer vezetője az *ágazati információs központ*, középső láncszeme a *speciális információs központ*, alsó szintje pedig a *helyi vállalati információs központok* (2. ábra).

Nagy vonásokban az információs szervek feladatai két fő tevékenységi irány köré csoportosulnak:

hazai és külföldi tudományos és műszaki információk feldolgozása, keresése és terjesztése népgazdasági szinten;

a vállalat tudományos és műszaki eredményeit tükröző információ gyűjtése és feldolgozása.

Az információs központok egyes típusai között ezek a feladatok a következőképpen oszlanak meg:

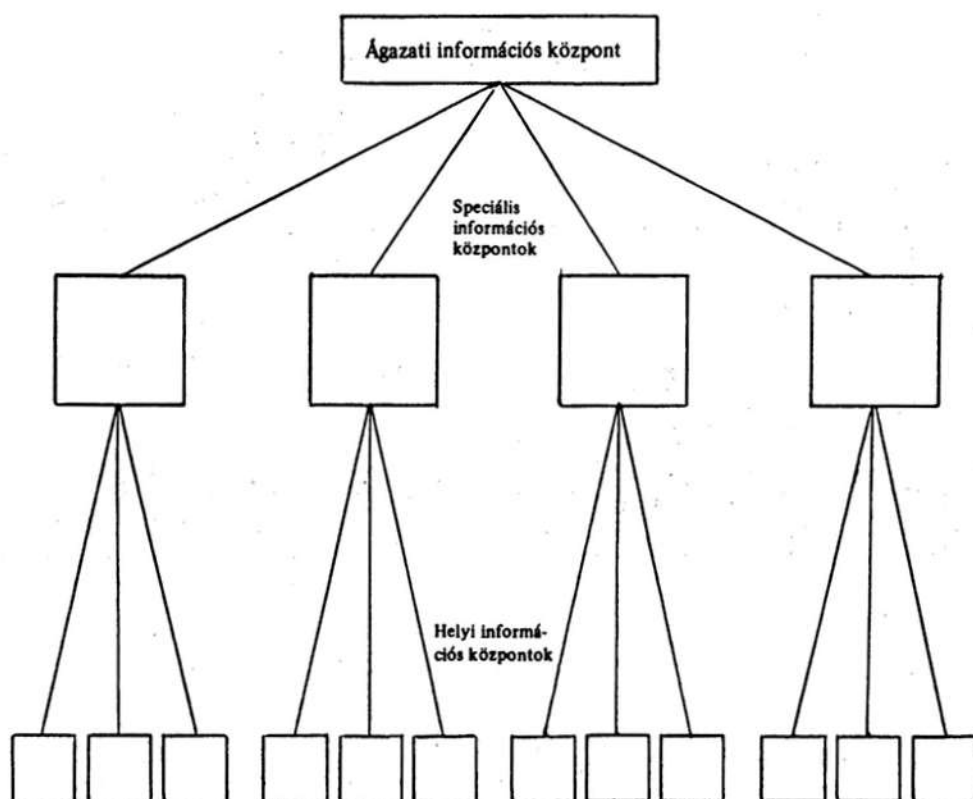
Az ágazati információs központok tudományos kutatóintézetek és más központi hivatalok mellett, valamint önálló tájékoztatási intézetek formájában jönnek létre.

Az ágazati információs központok a fő figyelmet a szervezési és módszertani kérdésekre, irányítási problémákra, az információs szakemberképzés és továbbképzés megszervezésére, valamint a nemzetközi együttműködésre fordítják. Információs állományok létrehozása, analitikus-szintetikus információfeldolgozás és információszolgáltatás csak az általános ágazati és ágazatközi feladatkörben folyik. Fejlődésnek indult a kiadói tevékenység is.

Az ágazati információs központok feladata továbbá:

az ágazat egészének fejlődési tendenciáit érintő információk feldolgozása;

információs tevékenység olyan tematikai területeken, amelyekben célszerű speciális információs központok létrehozása, ill. amelyekben Csehszlovákiában nem fog fejlődni a tudományos kutató és tervező munka;

2. ábra. A háromlépcsős ágazati rendszer vázlata

az adott ágazat keretében működő speciális központok tevékenységének országos szintű koordinálása, függetlenül attól, hogy ezek a központok milyen központi szerv főhatósága alá tartoznak;

az adott ágazat tematikájába tartozó külföldi információforrások keresésének, feldolgozásának és felhasználásának koordinálása;

a közvetlen nemzetközi együttműködés megvalósítása és fejlesztése a megfelelő külföldi szervezetekkel, elsősorban az *NTMIK (Mezsdunarodnij Centr Naucsnoj i Tehnicseszkov Informacii = Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Központ)* tagországok információs szerveivel;

az adott ágazatban az információs tevékenység sajátos szervezési és módszertani kérdéseinek kidolgozása, az intézkedési tervek tervezeteinek előterjesztése az irányító szervekhez;

módszertani segítségnyújtás az ágazathoz tartozó speciális és helyi információs központoknak, ezek ellátása általános ágazati és ágazatközi vonatkozású információs anyagokkal;

együttműködés a technika házaival és a Csehszlovák Tudományos és Műszaki Társaság speciális szerveivel.

A speciális információs központok általában az adott tematikai területen vezető tudományos kutatóintézetek mellett jönnek létre. Saját szakukban gyarapítják és feldolgozzák az elsődleges és másodlagos dokumentumál-

lományt. Ezek fő feladata az analitikus-szintetikus információfeldolgozás és az információk elterjesztése.

A speciális információs központok fő feladatai:

az adott tematikai területen országos szintű információs tevékenység folytatása, valamint fejlődési tendenciáinak kutatása;

analitikus-szintetikus információfeldolgozás, bibliográfiai mutatók és adatok készítése, fordítások és másolatok készítése igénylésekre;

információs anyagok kiadása;

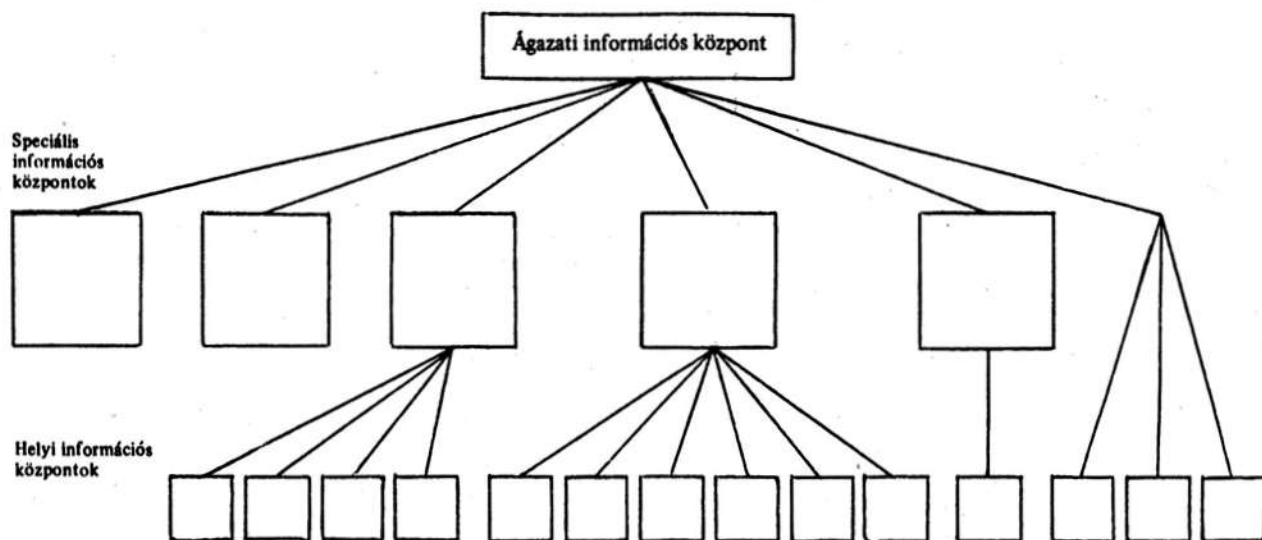
módszertani segítségnyújtás az adott tematikai területen működő helyi információs központoknak és ezek ellátása az adott területre vonatkozó információkkal;

a helyi információs központ feladatainak ellátása abban az intézetben, amely mellett a speciális információs központ működik;

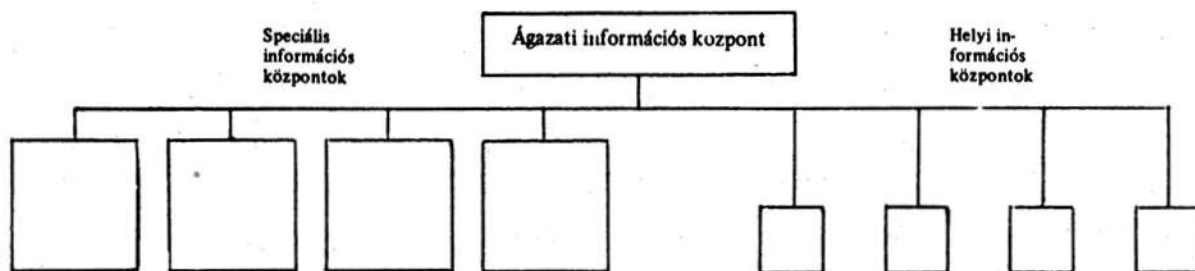
az adott tematikai területen az információs tevékenység és a megfelelő helyi központok tevékenysége hatékonyságának értékelése;

az együttműködés fejlesztése a szocialista országok hasonló információs központjaival a tudományos-műszaki együttműködési szerződéseknek megfelelően és a KGST-szervek határozatai alapján;

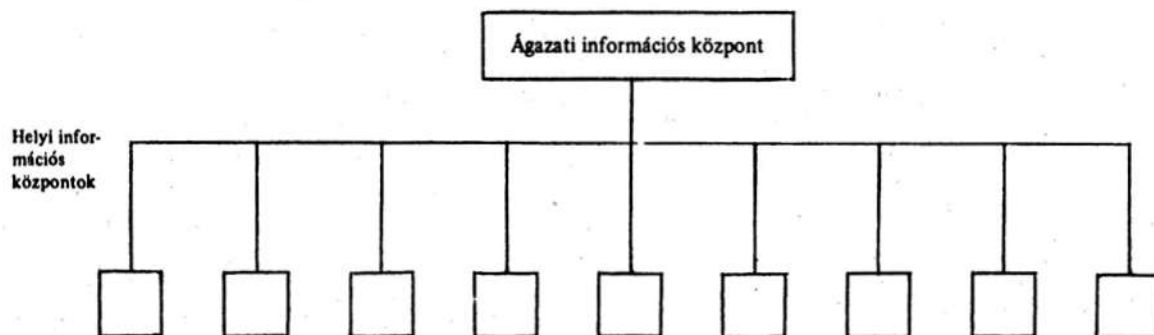
együttműködés szervezése és fejlesztése a technika házaival és a Csehszlovák Tudományos-Műszaki Társaság szakosztályaival.

a) a két- és háromlépcsős szerkezet kombinációja

b) kétlépcsős szerkezet, amely megtartotta a háromlépcsős szerkezet néhány jellemzőjét

c) kétlépcsős szerkezet

3. ábra A tudományos, műszaki és gazdasági információs rendszer ágazati alrendszereinek szerkezeti változatai

A helyi információs központok intézetekben, vállalatoknál, gyárakban stb. jönnek létre. Feladataik közé tartozik:

az információk felhasználásának megszervezése a kutatómunka, a tervezés, szerkesztés, irányítás, gazdálkodás és a továbbképzés területén;

bibliográfiai anyagok és szemlék készítése a felhasználó intézmény (vállalat) igényére;

az adott szervezet tudományos-műszaki eredményeit és élenjáró termelési tapasztalatait tükröző anyagok gyűjtése és feldolgozása (a technológia, módszertan, munka és irányítás szervezése stb. területén) az egész információs rendszer igényeinek megfelelően;

az elsődleges és másodlagos dokumentumállomány létrehozása és gyarapítása a felhasználó intézmény (vállalat) sajátos igényeinek megfelelően, valamint ezen állományok felhasználásának megszervezése;

a tudományos-műszaki propaganda az adott vállalatnál működő társadalmi szervezetekkel együttműködésben (szakszervezeti bizottság, a Csehszlovák Tudományos-Műszaki Társaság szakosztályai stb.).

A helyi információs központok munkájukban a speciális és ágazati információs központoktól kapott dokumentumokat és szemléket használják fel.

V. TUDOMÁNYOS, MŰSZAKI ÉS GAZDASÁGI TÁJÉKOZTATÁSI KÖZPONT (UVTEI)

A csehszlovák tudományos, műszaki és gazdasági információs rendszer központi egysége az UVTEI, amelyet 1966. április 1-én alapítottak az *Állami Műszaki Bizottság* határozata alapján, és amely jelenleg a *Szövetségi Műszaki Fejlesztési és Beruházási Minisztérium* főhatósága alá tartozik:

Az UVTEI funkciói:

információs tevékenység azokban az irányokban, amelyeket központilag célszerű végezni;

kutatások az információs tevékenység területén;

a tudományos-műszaki propaganda országos szintű irányítása és ellenőrzése.

Az UVTEI-re hárul a következő *alapvető feladatok* ellátása:

az információs tevékenység elmélete, módszertana és technikája területén folyó kutatások és azok koordinálása;

javaslatok kidolgozása a hazai információs rendszer tökéletesítésére és ezek előterjesztése a Szövetségi Műszaki Fejlesztési és Beruházási Minisztériumnak;

a tudományos és műszaki információkeresés, -gyűjtés, -feldolgozás, fordítás, kiadás és felhasználás hatékonysága fokozásához, valamint az információs tevékenység módszertana és technikája ésszerű szervezéséhez és a

szakemberképzéshez szükséges feltételek országos szintű megteremtése;

a tudományos és műszaki információs központok hálózata fejlesztésének tervezése a központi szervekkel együtt;

nemzetközi együttműködés a tudományos és műszaki információ területén és annak országos szintű koordinálása;

a prágai Állami Műszaki Könyvtár állományának hazai és külföldi tudományos-műszaki irodalommal való gyarapítása és a felhasználói szolgáltatások megszervezése;

a tudományos-műszaki irodalom felhasználásának módszertani irányítása, bibliográfiák készítése és a Csehszlovákiába beérkező külföldi tudományos-műszaki irodalom katalógusának vezetése;

az analitikus-szintetikus információfeldolgozás és az információs állományok létrehozásának koordinálása, valamint a központi információs állomány megszervezése;

a tudományos-műszaki fejlődés műszaki szintjének felépítését és fejlődési tendenciáit, gazdasági hatékonyságát és irányait érintő műszaki-gazdasági szemlék készítése, valamint a népgazdaság-irányító szervek igényeinek kielégítéséhez szükséges információs anyagok feldolgozásának megszervezése és koordinálása;

az országos jelentőségű szervezetekben, állami propaganda-központokban és népgazdasági szervezetekben folyó tudományos-műszaki propaganda koordinálása, valamint az adott terület intézkedési tervei tervezetének előterjesztése a Szövetségi Műszaki Fejlesztési és Beruházási Minisztériumnak;

az információs tevékenység problémáival foglalkozó információs anyagok, publikációk, időszaki kiadványok megjelentetése a saját nyomdai bázis felhasználásával.

A felsorolt feladatok mellett az UVTEI megszervezi az információs szakemberképzés nem állandó jellegű formáit és módszertani segítséget nyújt a tudományos, műszaki és gazdasági információs rendszer egyes szerveinek.

Az összes felsorolt feladatot az UVTEI a központi és más állami szervekkel, népgazdasági és társadalmi szervezetekkel, információs központokkal és könyvtárakkal együttműködve oldja meg. A feladatok és funkciók részletes leírását az UVTEI által – a Szövetségi Műszaki Fejlesztési és Beruházási Minisztérium vezetőjének egyetértésével – kiadott ügyviteli szabályzat tartalmazza.

Az UVTEI szervezete 1976. I. 1-től a következő:

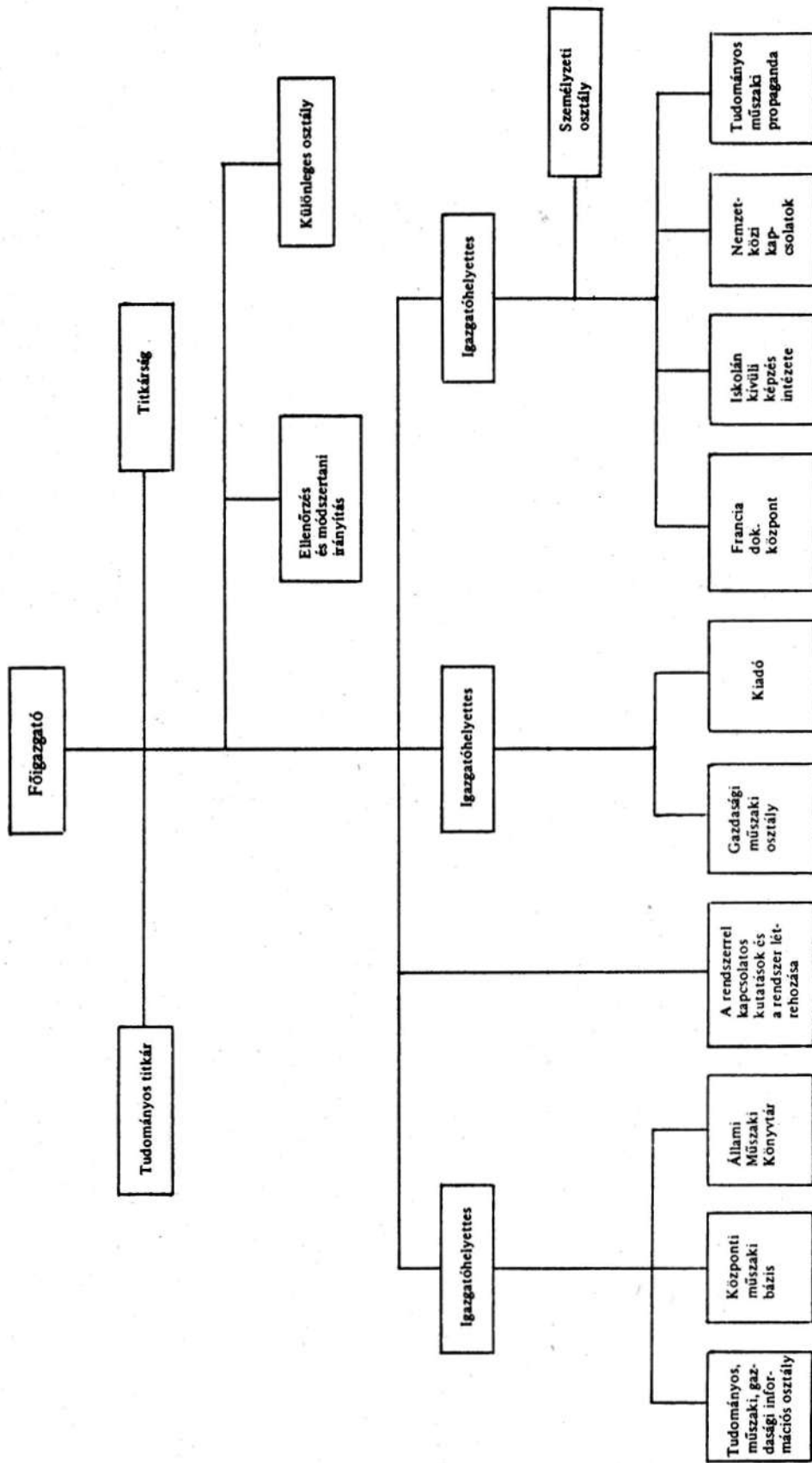
a tudományos, műszaki és gazdasági információs rendszerrel kapcsolatos kutatások és a rendszer létrehozásával foglalkozó osztály,

műszaki és gazdasági információs osztály,

a központi műszaki bázis osztálya,

Állami Műszaki Könyvtár,

Francia Műszaki Dokumentációs Központ,

4. ábra Az UVTEI feleltesének vázlatja (1976. I. I.)

az információs szakemberek és felhasználók iskolán kívüli képzésének intézete,
tudományos-műszaki propagandaosztály,
nemzetközi együttműködési osztály.

A tudományos, műszaki és gazdasági információs rendszerrel kapcsolatos kutatások és a rendszer létrehozásával foglalkozó osztály olyan kijelölt feladatokat old meg, amelyek a csehszlovák tudományos, műszaki és gazdasági információs rendszer tökéletesítéséhez és ésszerűsítéséhez szükséges módszertani, technológiai, egységesítési és egyéb feltételeket biztosítják, a belső integráció, a KGST-tagországok *Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Rendszerével* való integráció a csehszlovák és a szovjet tudományos, műszaki és gazdasági információs rendszer összekapcsolása útján.

A tudományos kutatómunkákon kívül az osztály:

ellátja és koordinálja a tudományos, műszaki és gazdasági információ területén folyó szabványosítási és terminológiai munkákat. A *MISZINFORM (Mezsdunarodnaja informacionnaja szlužba po informacionnoj teorii i praktike) = IEGYNISZ (Informatika Elmélete és Gyakorlata, Nemzetközi Információs Szolgálat)* terminológiai báziszerve;

kiadja az Egyetemes Tizedes Osztályozás táblázatait, koordinálja az ETO felhasználását a CsSzSzk-ban;

ellátja az országos hatáskörű bizottságok – elsősorban a *Csehszlovák Központi Osztályozási Bizottság (ETO)* és a *Tudományos, Műszaki és Gazdasági Információs és Speciális Könyvtártani Szabványosítási Bizottság* – titkársági teendőit, részt vesz az NTMIR szabványosítási munkájában, együttműködik a FID-del és az ISO-val;

ellátja az ágazati információs központ funkcióit az informatika területén, a tudományos kutatómunkákra vonatkozó állami információs politikai program tudományos kutatási és speciális jelentései letéti központjának funkcióit, a *MISZINFORM* és az *ISORID (International Information System on Research in Documentation = Nemzetközi Dokumentációs Kutatási Rendszer)* keretében reá háruló feladatokat: az osztály munkatársai tagjai a FID osztályozási és információs nyelvekkel foglalkozó, terminológiai, információ- és dokumentáció-elméleti bizottságainak.

Az osztály módszertani segítséget nyújt a csehszlovák tudományos, műszaki és gazdasági információs rendszer munkatársainak a kutatási eredményeknek a gyakorlatba való bevezetéséhez és a kidolgozott módszerek gyakorlati alkalmazásának ellenőrzéséhez, valamint az információs rendszer tervezéséhez, konzultáció, szakértői vizsgálatok, előadások stb. formájában. Ezenkívül az informatika területén konzultációkat szervez és rendelkezésre bocsátja a hazai és külföldi anyagokat.

Az osztály nemcsak a kijelölt feladatok kutatásáért felelős, hanem az eredmények megvalósításáért is.

A műszaki és gazdasági információs osztály feladata információszolgáltatás a vezetés legfelső szintje részére az állami gazdálkodásról és a tudományos-műszaki politikáról, a fejlesztési és jelentős gazdasági problémák megoldási koncepcióiról való döntések meghozatalához.

Az osztály évenként 60–80 analitikus munkát és szemlét készít a népgazdaság egészét érintő kiválasztott témákban. Ennek a monográfia-jellegű információnak a felhasználói a legfelső párt- és kormányzati szervek. A munkák tematikai irányát legalább egy évvel előbb határozzák meg oly módon, hogy az említett szervek információs igényei optimálisan tükröződjének.

Az osztály alapvető munkáihoz tartozik a világgazdaság, tudomány és technika állapotát és fejlődési tendenciáit összehasonlító formában jellemző adatok és mutatók feldolgozása is. A legfontosabb mutatókat kétévenként gyűjtemény formájában adják ki.

A kijelölt problémakörökben a folyamatos tájékoztatást a Műszaki és Gazdasági Információs osztály a következő periodikus kiadványokkal oldja meg:

Trend (prognosztikai információ),

A tudomány és a technika fejlődésének feltételei (tudomány és műszaki politikai kérdések),

Sinopsis (a tudományos-műszaki forradalom pozitív és negatív következményei),

Tájékoztató jelentések a világ technikájáról (politematikus közlemények a tudomány és a technika olyan eredményeiről, amelyek a fejlődésre jelentős gazdasági vagy más hatással voltak vagy lehetnek),

Nemzetközi szervezetek anyagai (a Csehszlovákiába érkező anyagok szemléje és tömörítése).

A tudományos, műszaki és gazdasági információs rendszer tökéletesítéséről és ésszerűsítéséről szóló 1973. évi 20. sz. CsSzSzk-kormányhatározatból következő feladatok megoldására létrejön a kimondottan informatikai műveletek egységes technológiai és műszaki ellátását biztosító rendszer. Ennek alapvető eleme a **Központi Műszaki Bázis**.

Ez az osztály a kialakítandó központi műszaki bázisrendszer kísérleti és ugyanakkor első termelő láncszeme, amelynek lényege az illetett technológia és összekapcsolt munkahelyek hálózatának kialakítása az információk fogadására, további feldolgozására és irányítására az ágazati és speciális információs rendszerekben. A központi műszaki bázisrendszernek ezeket a technológiai csomópontjait az UVTEI-ben tervezik egységes megoldások alapján, és ezeket az egész köztársaság vezető ágazati és speciális információs szerveinél fogják kialakítani.

A csehszlovák tudományos, műszaki és gazdasági információs rendszer erre az egységesen kialakított technológiai és műszaki ellátási rendszerre alapozva már jelenleg is racionális módon szerzi be és terjeszti szelektíven a csehszlovák népgazdaságban a világ minden tájáról érkező és a legújabb tudományos és műszaki publikáció-

kat tartalmazó több százezer dokumentumot, elsősorban a 3. generációs számítástechnika, reprográfiai és mikrofilmtechnikai eszközök segítségével, és a jövőben a híradástechnika segítségével is.

A központi műszaki bázisrendszer fő célja a csehszlovák tudományos, műszaki és gazdasági információs rendszernek mint kompatibilis automatizált információs rendszernek az NTMIR-hez való kapcsolásához szükséges műszaki és módszertani feltételek megteremtése. Az UVTEI központi műszaki bázisa aktív helyet foglal el ebben a rendszerben az információközvetítéshez szükséges alapvető eszközök összevonása tekintetében, amilyenek a mágnesszalagos közvetítéshez szükséges adatszerkezet, a software és a mikrohardverek a reprográfiaiban. Az UVTEI Központi műszaki bázisában kidolgozott egységesített software-rendszer az UVTEI és a VINITI információs rendszerei integrálásának alapja és az ez év decemberi nemzetközi helybenhagyás után az ESZR gépekre készült információs feladatokat ellátó főbb programrendszerek egyike.

Az Állami Műszaki Könyvtár ellátja az országos nyilvános könyvtárnak a tudományos-műszaki fejlődés igényei szerinti és a műszaki könyvtári hálózat módszertani központjának funkcióit. Létrehozza a központi népgazdasági elsődleges tudományos, műszaki és gazdasági információs állományt, elsősorban a hazai és külföldi tudományos és műszaki, gazdasági és természettudományi irodalom állományát és néhány speciális állományt főleg a vállalati irodalom, tudományos kutatási jelentések, disszertációk és fordítások alapján.

Az Állami Műszaki Könyvtár a tudományos-műszaki fejlődés igényei szerint propagálja és közreadja állományait kölcsönzési, reprodukciós, bibliográfiai és tájékoztatói szolgáltatások formájában. A szolgáltatások széles körben vehetők igénybe, betartva a szolgáltatásoknak a felhasználói tevékenység társadalmi jelentőségi foka szerinti differenciálását.

Az Állami Műszaki Könyvtár másodlagos információs állományokat is kialakít, elsősorban létrehozza a központi ágazatközi dokumentumállományt a csehszlovák tudományos, műszaki és gazdasági információs rendszer munkájának eredményei alapján, amit ugyanakkor kiegészít a nemzetközi és külföldi információs szervek anyagaival. A központi dokumentumállomány alapján készülnek az ágazatközi tematikájú válogatások. Az Állami Műszaki Könyvtár ellátja a műszaki irodalom országos bibliográfiai központjának funkcióit, koordinálja és részben közvetlenül részt vesz a népgazdaság fontos fejlesztési problémáit érintő bibliográfiák összeállításában.

Az Állami Műszaki Könyvtár vezeti a tudományos kutatási jelentések és megvédett disszertációk, valamint a szakirodalmi fordítások országos központi nyilvántartását.

Az állományok kialakítása és a szolgáltatások során az Állami Műszaki Könyvtár együttműködik a KGST-tagor-

szágok és más országok információs intézeteivel és szerveivel, külföldi könyvtárakkal, elsősorban a valuta-mentes kiadványcsere, a vállalati irodalom állományának kialakítása területén és a CsSzSzk-ban nem hozzáférhető információforrások beszerzésében a kölcsönzési és reprodukciós szolgáltatások útján.

Az Állami Műszaki Könyvtár ellátja a kijelölt nemzeti szerv funkcióit a KGST-tagországok néhány nemzetközi speciális információs rendszerében, nevezetesen a tudományos kutatási jelentések és megvédett disszertációk, az ipari katalógusok rendszerében, az időszaki kiadványok automatizált nyilvántartási szolgálatában és a tudományos-műszaki fordítások szolgálatában.

Az Állami Műszaki Könyvtár részt vesz a tudományos, műszaki és gazdasági információ területén folyó kutatásokban, elsősorban a tudományos, műszaki és gazdasági információs állományok kialakítása és felhasználása, a számítástechnikai eszközöknek a könyvtárakban való alkalmazása kérdésében, és gondoskodik a kutatási eredményeknek gyakorlati bevezetéséről.

Az Állami Műszaki Könyvtár állománya:

700 000	kötet könyv és folyóirat
500 000	egység vállalati irodalom
2 000 000	cím az elsődleges állományok katalógusaiban
3 500 000	cím a központi dokumentumállományban
500 000	könyv- és folyóirat kölcsönzése évente
200 000	tétel vállalati irodalom kölcsönzése évente
150 000	látogató évente

VI. A RENDSZER IRÁNYÍTÁSA

A csehszlovák tudományos, műszaki és gazdasági információs rendszer irányítását három fő szinten az alantiek látják el:

a Szövetségi Műszaki Fejlesztési és Beruházási Minisztérium, amelyet a kormány a tudományos, műszaki és gazdasági információs rendszer irányításával bízott meg;

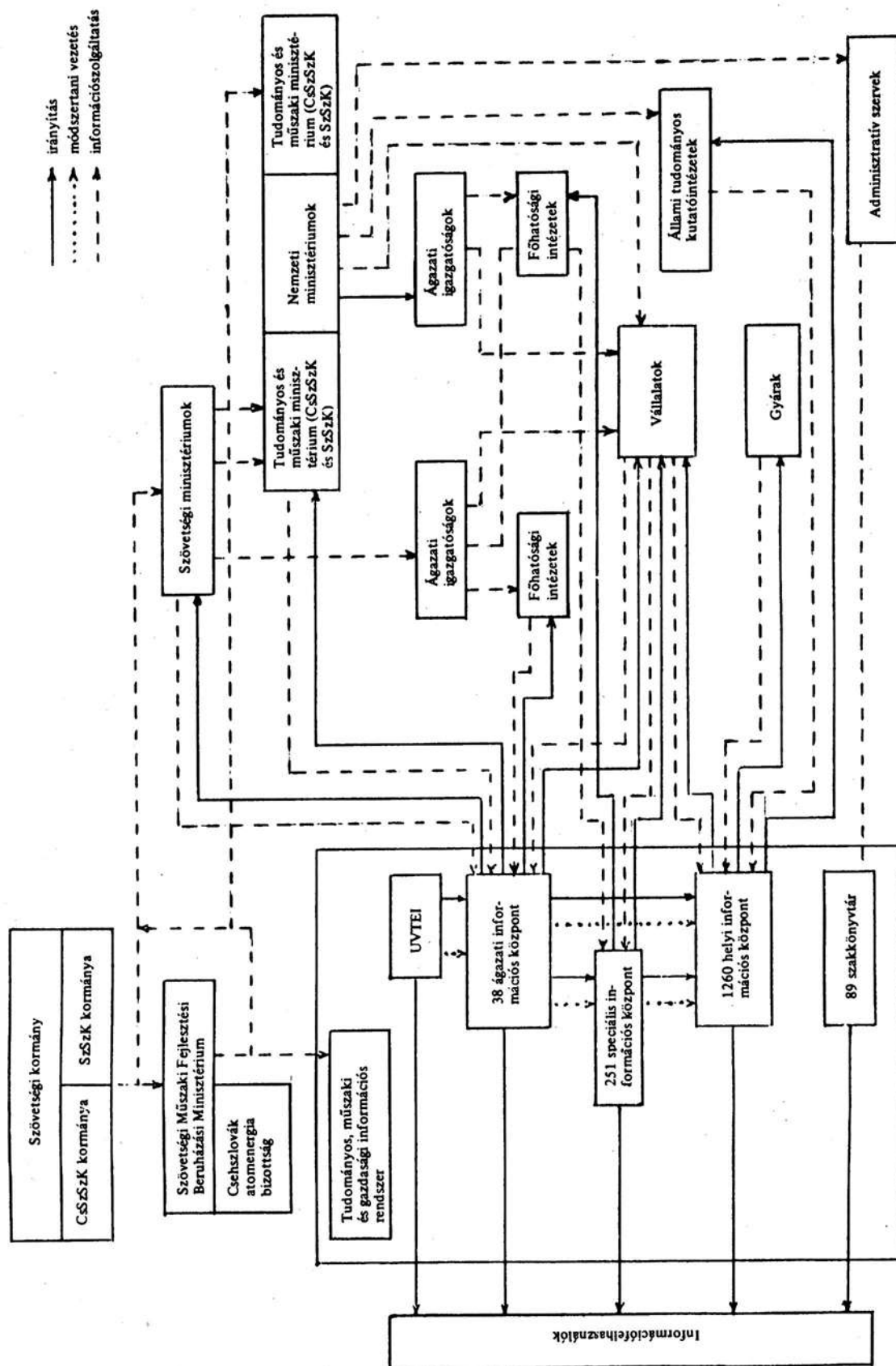
a központi szervek (minisztériumok és központi igazgatóságok), amelyek saját főhatóságuk területén az információs szervek hálózatát irányítják;

a tudományos kutató- és tervezőintézetek, intézmények és termelő vállalatok vezető szervei, amelyek saját szervezeteikben az információs szerv irányítását végzik.

Országos szinten az információs tevékenység módszertani vezetését, irányítását és koordinálását a Szövetségi Műszaki Fejlesztési és Beruházási Minisztérium végzi, amelynek a feladatai a következők:

a tudományos, műszaki és gazdasági információs rendszer kiépítésének irányítása, és e téren együttműködés valamennyi információs tevékenységet irányító szervevel;

a különböző szintű irányító szervek vezetése, tőlük az információs munkát jellemző adatok és szükséges jelen-

5. ábra: A csehszlovák tudományos, műszaki és gazdasági információs rendszer vázlata (1972. január 1-i helyzeten alapon)

tések beszerzése, tevékenységük tanulmányozása és orientálása;

az információs munka fő fejlesztési feladataira vonatkozó irányelvek és normatív anyagok kiadása;

az információs rendszer fejlesztésére irányuló főbb intézkedések meghatározása;

a társadalmi szervezetekkel és az országos propagandaszervezetekkel való együttműködés a tudományos és műszaki propagandának a tudományos és műszaki fejlesztés fő tervfeladatai megoldására való orientálás terén;

az alapfeladatok és funkciók teljesítésének ellenőrzése az információs rendszer egyes láncszemeiben;

közreműködés az információs központok rendszere és a tudományos és műszaki könyvtári hálózat egyeztetett tevékenységéhez szükséges feltételek megteremtésében;

a nemzetközi együttműködés fejlesztésének irányítása az információs tevékenység területén a külföldi irodalom maximális felhasználásának biztosítása érdekében.

Az információs tevékenységnek a minisztériumok és más központi szervek szintjén ellátott irányítása e szervek ama egységeinek hatáskörébe tartozik, amelyek az információs munkáért felelősek. A központi szervek hatáskörébe tartozik:

az információs központok szerint tagolódó és vonatkozó ágazat tudományos-műszaki bázisa vezető intézményeire épülő hálózatok szervezeti fejlesztése;

a funkciók és szakterületük felosztása a különböző típusú információs központok között, a speciális központok megszervezése;

az információs központoknak szakemberekkel, anyagi-műszaki és pénzügyi forrásokkal való tervszerű ellátása azzal a szervezettel egyeztetve, amely mellett az információs központ működik;

az információs központok munkájának rendszeres ellenőrzése és tökéletesítése;

a külföldi irodalom beszerzésének irányítása a tudomány, a technika és a gazdasági élet fejlesztése által támasztott legfontosabb igények figyelembevételével;

a korszerű gépesítési és automatizálási eszközök megfelelő felhasználásának biztosítása az információs munkában;

a megfelelő ágazatokban és tematikában a nemzetközi együttműködés fejlesztése az információs tevékenységben, elsősorban a KGST-tagországok információs szerveivel.

A tudományos kutató- és tervezőintézetek, termelő vállalatok, szervezetek és intézmények vezetőire hárul a felelősség a vállalatokban és szervezetekben az információs tevékenységhez szükséges feltételek megteremtéséért, ilyenek

az információs központok ellátása képzett szakemberekkel, anyagi erőforrással és munkahellyel;

az információs központoknak a tudományos és műszaki haladás fő feladataira való orientálása;

a komplex információs szolgáltatásokhoz, valamint a különböző műszaki intézmények (információs központ, szabványosítási központ; a szabadalmi, újítási és ésszerűsítési szolgálat; a szakemberek képzéséért és továbbképzéséért felelős egység) egyeztetett munkájához szükséges feltételek megteremtése egységes irányításuk alapján;

az információs központ előtt álló feladatok teljesítésének ellenőrzése és az információs tevékenységnek a tudományos-műszaki haladásra és a termelés korszerűsítésére gyakorolt hatásának értékelése;

más információs központokkal való kooperációhoz szükséges feltételek biztosítása;

a folyamatosság biztosítása az információs állományok kialakításakor és tárolásakor (átszervezés esetén is).

BEFEJEZÉS

A tudományos, műszaki és gazdasági információ egész területéről való gondoskodás kifejeződik a CsSzSzk párt- és kormányhatározataiban, az állam információs politikájában, az állam tudomány- és technikafejlesztési programjában. Ezekben a dokumentumokban szerepelnek a föderalizálás kérdései, az egyes nemzeti gazdasági rendszerek igényei, valamint a tudományos, műszaki és gazdasági információs rendszer mind országos, mind nemzetközi méretekben való integrálásának szükségessége.

Igy a csehszlovák tudományos, műszaki és gazdasági információs rendszer előtt a következő feladatok állnak:

az országos tudományos, műszaki és gazdasági információs rendszer mint integrált rendszer kialakítása;

a gyakorlati információs tevékenységet elsősorban azoknak az ágazatoknak az ellátására kell irányítani, amelyek részt vesznek az állam tudomány- és technikafejlesztési programjában;

a meglévő tudományos, műszaki és gazdasági dokumentografikus információs rendszereket megfelelő módon adatbankokkal kell kiegészíteni;

a tudományos, műszaki és gazdasági információs rendszer összekapcsolása más, célirányított információs rendszerekkel, biztosítva a bennük felhasznált adatokat és a programok kölcsönös kompatibilitását;

biztosítani kell az országos információs rendszer fokozatos integrálását a szabványosítandó műszaki felszerelés szempontjából;

a megfelelő alrendszerekben biztosítani kell az egyes felhasználói csoportok differenciált tájékoztatását, különösen a vezető, alkotó és termelő szakemberek informálását;

a csehszlovák rendszer és a szocialista országok nemzetközi információs rendszerének operatív összekapcsolása;

biztosítani kell az analitikus, elemző értékelő információt az állami irányító szervek és ipari szervezetek igényeinek megfelelően;

megfelelő módon biztosítani kell az információs szakemberek képzésének és továbbképzésének szakszerű rendszerét minden szinten;

biztosítani kell a rendszer hatékony bekapcsolását a nemzetközi információs rendszerekbe.

E feladatok megoldása a csehszlovák tudományos, műszaki és gazdasági információ területén dolgozó valamennyi vezető alapvető és döntő célja.

Fordította: Viszocsekné Péteri Éva

VOLNY, J.: A csehszlovák tudományos, műszaki és gazdasági információs rendszer

Csehszlovákiában a tudományos, műszaki és gazdasági információs rendszer államilag kiépített alapjai 1949-ig nyúlnak vissza, és azóta a rendszert több törvény és egyéb jogszabály részleteiben fejlesztette és kiépítette. A szoros értelemben vett információs szervek hálózata ágazati, speciális és helyi információs szervekből (központokból) alakul (háromlépcsős hálózat). Az ágazati információs központok, tudományos kutatóintézetek és

más központi hivatalok mellett, valamint önálló tájékoztató intézetek formájában jönnek létre. Köztük a legtágabb feladatkörű, külföldön is a legismertebb az UVTEI (*Ustredi Vedeckych Technickych a Ekonomickych Informaci = Tudományos Műszaki és Gazdasági Információs Központ*), amelynek konkrétan megszabott tájékoztatói feladatain felül metodikai és hálózati irányító hatásköre is van. A speciális információs központok általában az adott tematikai területen vezető tudományos kutatóintézetek mellett működnek. Mind az ágazati, mind a speciális információs központok irányító főhatósága a Szövetségi Műszaki Fejlesztési és Beruházási Minisztérium. A háromlépcsős információs hálózat alsó szintjén a helyi információs központok helyezkednek el, amelyek a vállalatokban és intézetekben működnek; ilyen feladatokat látnak el a vállalati műszaki könyvtárak is. A háromlépcsős információs hálózat munkáját támogatja a könyvtárak, különösen a tudományos könyvtárak jól szervezett egységes rendszere.

A tudományos, műszaki és gazdasági információs rendszer fejlesztése és további kiépítése lényeges szerepet kap az állam információs politikájában és a tudomány- és technikafejlesztési programjában. A még rendezendő feladatok között szerepelnek a föderalizálás kérdései, az egyes nemzeti gazdasági rendszerek igényei és az információs rendszer mind országos, mind nemzetközi méretekben való (különösen KGST szintű) integrálásának szükségessége.

